
ÖSSZEFOGLALÁSOK

Két Amerika: Érvek és magyarázatok az Egyesült Államok és Latin-Amerika fejlettségi különbségei

Mik lehetnek az okai annak, hogy míg a XVIII. század elején a kontinentális Latin-Amerika és a későbbi Egyesült Államok majdnem azonos gazdasági szinten álltak, a következő évszázadokban utóbbi egyre jobban elhúzott és a két régió közötti különbség már majdhogynem áthidalhatatlan szakadékká formálódott? Ez a *Francis Fukuyama* által szerkesztett tanulmánykötet központi kérdése, melyre különböző területeket képviselő kutatók, történészek, politológusok és Latin-Amerika szakértők keresik a választ. Az írók háttérének sokfélesége, a használt módszerek és megközelítések változatossága, illetve a vizsgálatok eltérő fókusza teszi ezt a könyvet értékessé és hasznos olvasmánnyá a nyugati félteke történelme iránt érdeklődők számára. Az európai jelenlét egy évszázaddal korábban kezdődött a mind természeti mind kulturális kincsekkel bővelkedő Latin-Amerikában, mint északon. Olyan országok, mint például Kuba, a XVIII. század során sokkal gazdagabbak voltak, mint a brit gyarmatok Észak-Amerikában. A neves vezetők által irányított függetlenségi harcok során a régió országai már két évszázaddal ezelőtt kivívták függetlenségüket. A világ más, Latin-Amerikához hasonló elmaradottsággal küzdő régiói (mint például Kelet-Ázsia) sikeresen csökkentették a gazdasági szakadékot. Miért alakult hát ezen Amerika gazdasági fejlődése ilyen eltérően a másik Amerikától és miért nem sikerült a régió országainak az egyre szélesedő szakadékot áthidalni? Történelmi, politikai vagy intézményi okai vannak ezen leszakadásnak?

A fenti kérdések és sok más érdekes felvetés vizsgálatához tíz esszé járul hozzá, három különböző részben. A könyv első része a történelmi háttérrel, a másik kettő a politikai és intézményi tényezőket vizsgálja Latin-Amerika fejlődésére vonatkozóan. A könyv érvei szerint a korábban földrajzi vagy természeti adottságokra hivatkozó magyarázatok, a széles értelemben vett kultúrát vagy a fejlett világgal (főleg az USA-val) való kapcsolatot (annak negatív befolyását) előtérbe helyező megközelítések nem jelentik a fejlődésbeli lemaradás valódi okát. A magyarázat a kézzel foghatóan eltérő gazdasági és szociális fejlődésre sokkal inkább az eltérő gyarmati tapaszta-

latok, a gazdaságpolitika, a rosszul működő vagy nem létező intézmények (végrehajtói hatalom formái, tulajdonjog, jogállamiság, stb.), a társadalmi megosztottság és egyenlőtlenség területén keresendő.

Természetesen Latin-Amerika sokszínűségét, a régió országai közötti különbségeket nem lehet figyelmen kívül hagyni és a könyv szerkesztője nem is állítja, hogy definitív, a teljes régiót lefedő választ adnának a fejlődésbeli szakadék okára. Mégis, ahogyan Fukuyama írja, érdemes „egyben” vizsgálni a régiót, hiszen több olyan jellegzetesség fedezhető fel, amely a régió országaira egyaránt jellemző, illetve, amely megkülönbözteti Latin-Amerikát mind az északi szomszédtól, mind pedig a világ más területeitől (4). Az Egyesült Államokkal való összehasonlítás, illetve egy „Amerika-közi” vizsgálódás pedig kifejezetten hasznos és természetesen nem egyszerűen csak a földrajzi közelség miatt. Az Egyesült Államok hatalma a latin-amerikaiak esetében mindig is sokkal kézzelfoghatóbb volt, mint más országok számára, és az északi nagyhatalom befolyása sokszor ellenséges érzelmeket szül(t). Az ilyen, amerikai határokat átívelő megközelítés fontos adalék lehet a Latin-Amerikával kapcsolatos diskurzushoz, illetve több jelenlegi probléma megvitatásához is hozzájárulhat, mint például az USA-ba irányuló bevándorlás kérdése Latin-Amerikából, illetve egyéb szociális és gazdasági kihívások.

A szemlélő folyóirat jellegéből illetve a recenzió terjedelméből kifolyólag jelen írásban csak a kötet első részével, a probléma történelmi kontextusának elemzésével szeretnék foglalkozni. Ebben a részben három esszé szerepel: *Tulio Halperin Donghi* a University of California, Berkeley, latin-amerikai történelem professzor emeritusának történelmi áttekintése, *Enrique Krauze* történész írása a probléma mexikói perspektívájáról, illetve *Francisco E. González* a John Hopkins University latin-amerikai tanulmányok professzorának esszéje a XX. század második felére koncentrálna.

A kötet szerzői, ha a probléma megközelítésében, illetve a megoldási javaslatok tekintetében különböznek is, a történelmi kontextus alapvető körvonalaiiban egyetértenek. Ahogyan Fukuyama is összefoglalja, az európaiak érkezése előtt Latin-Amerika több része is gazdagabb volt Észak-Amerikánál, és a kezdeti körülmények nem sokban különböztek a két régióban (akár például az egy főre jutó jövedelem vagy a gazdasági struktúra tekintetében). A könyv központi témáját adó fejlettségbeli „szakadék” gyakorlatilag a XIX. század első részében keletkezett, a függetlenségi háborúkat követő időszakban, különösen az 1820 és 1870 közötti években. Az ezt követő száz év szerény javulást hozott ugyan Latin-Amerika legtöbb része számára, de a valódi gazdasági felzárkózást nem sikerült véghezvinni. Sőt, a XX. század utolsó három évtizedében a különbség újra nőtt. A század vége, illetve a

XXI. század eleje a legtöbb országnak újra növekedést hozott, azonban az sem vezetett a szakadék eltűnéséhez, főleg az Egyesült Államok gazdasági teljesítményének következtében. A probléma részletes történelmi kontextusának megvitatására a tanulmánykötet első részében került sor. Ahogyan Donghi írja, a történészek legfontosabb szerepe talán az lehet, hogy az adott problémát tanulmányozó szakértőket emlékeztetik arra, hogy a szóban forgó problémának történelme van (12). A szerző esszéjében, a másik két íróval egyetemben, éppen ezt teszi.

Az első három tanulmányban bemutatott történelmi háttér nélkülözhetetlen keretet biztosít a könyv további részeiben szereplő elemzésekhez. Tulio Halperin Donghi azt vizsgálja, hogy az elmúlt kétszáz év során hogyan látták Dél-Amerikában az Egyesült Államok és Latin-Amerika közötti fejlődésbeli szakadékot, illetve a szakadék betemetését eredményező utat. Az Egyesült Államok fokozatosan vált a legfőbb viszonyítási ponttá Latin-Amerika eredményeinek megítélésében. Ezen vizsgálódás keretében a szerző a XIX. és XX. század eseményein keresztül, egészen a hidegháború végéig vizsgálja a fejlődésbeli különbségek megítélését (annak gazdasági és politikai fókuszát), illetve érdekes betekintést nyújt az Egyesült Államok képének változásába a nyugati féltekén (az Egyesült Államok, mint követendő példa vagy fenyegető nagyhatalom).

Enrique Krauze a probléma mexikói vonatkozásait mutatja be tanulmányában, talán az előzőnél sokkal konkrétabb témának is köszönhetően, követhetőbb módon és stílusban. A vizsgált szakadék talán sehol nem olyan kézzel fogható, mint Mexikóban, illetve a két ország közötti határ mentén. Itt nemcsak gazdasági szakadékról, de morális szakadékról is szó van, érvel a szerző. Ahogyan, állítólag Porfirio Diaz mondta: „Szegény Mexikó, oly távol Istentől és oly közel az Egyesült Államokhoz.” Mexikó elég hamar saját bőrén érezhette az USA fenyegetését, amikor az Egyesült Államokkal vívott háborúja során területe több, mint felét elveszítette. Azonban Krauze azt is kiemeli, hogy ma már Diaz fent említett mondata talán nem is olyan releváns: Mexikó szegénysége nem az USA közelségének köszönhető, éppen ellenkezőleg, az északi szomszéd nagyban hozzájárul annak mérsékléséhez (66). Az esszé rengeteg jelenlegi kihívást is megvitat: az Egyesült Államok nem hagyhatja figyelmen kívül nagyszámú mexikói lakosságát, a mexikóiak pedig nem ragaszkodhatnak folyamatosan ahhoz az állásponthoz, miszerint az Egyesült Államok minden problémájuk okozója. A szakadék vizsgálatához nem elég, érvel Krauze, a gazdasági, társadalmi és politikai jelenségek vizsgálata, hanem a két ország egymásról alkotott képét is figyelembe kell venni (49). A szerző bemutatja, hogy hogyan változott az Egyesült Államok

megítélése Mexikóban a csodálatról megvetésre, magasztalásról bírálatra, elhidegülésről együttműködésre – a kezdeti kapcsolatoktól napjaink politikájáig vizsgálva a két ország viszonyát. Krauze a problémák bemutatása és elemzése után javaslatokkal is szolgál, amelyekkel a morális szakadék leküzdhető lenne: hangsúlyt fektetni az egymásról kialakult kép megváltoztatására, a kölcsönös megértésre, a két ország közötti kulturális kapcsolódási pontok megvilágításával.

Habár a szerző specifikusan Mexikóval foglalkozik, Latin-Amerika többi országára is vonatkoztathatóak megállapításai, így ez egy kifejezetten értékes tanulmány az Egyesült Államok és Latin-Amerika viszonyát vizsgálók számára. Krauze szerint az Egyesült Államok legalább három hibát követett el Latin-Amerikával kapcsolatban: figyelmen kívül hagyta, lenézte spanyol Amerika történelmét, hagyományait, identitását, elhagyta demokratikus alapelveit latin-amerikai politikájában (például diktátorok támogatásával), illetve a diplomáciát a „big business” alá rendelte (59–60). Ezen lépések nagyban hozzájárulhattak a országgal szembeni elhidegüléshez, akár ellenséges nézetek kialakulásához a latin-amerikai régióban.

Jorge I. Domínguez a XX. század második felében vizsgálja Latin-Amerika lemaradásának okait, elemezve az 1950-es, 60-as évekbeli növekedést, majd az azt követő válságot. Még ha általános növekedés is volt tapasztalható ezen időszakban, az olyan ütemben történt, amely nem volt elég a szakadék betemetéséhez. A szerző vizsgálja a latin-amerikai régió országaiban tapasztalható különbségeket, és felhívja a figyelmet a különböző országok eltérő tapasztalataira; ugyanakkor nagyon hasznos betekintést nyújt más régiók országainak fejlődésébe is (mint pl. Dél-Korea vagy Tajvan), újabb viszonyítási pontot adva a helyzet komoly, részletes vizsgálatához. Domínguez nemcsak a gazdasági fejlődésre vonatkozó különbséget vizsgálja, hanem egy második eltérést is, a jövedelem egyenlőtlen eloszlását. Ezen kettős lemaradásnak két tragikus eredménye is van: sok latin-amerikai szegénységben ragad, mialatt országuk gazdasága nem növekszik elég gyorsan ahhoz, hogy jólétet biztosítson a teljes társadalom számára (75). A szerző fontos megállapítása, hogy a megtörtént leszakadás elkerülhető lett volna, hiszen nincsen olyan kulturális vagy fejlődéstörténeti hátrány, amely meggátolná Latin-Amerika gazdasági fejlődését. Nemzetközi összehasonlításban jól rávilágít a szerző arra, hogy mik voltak azok az intézkedések, amelyek egyes országok számára lehetővé tették a különbség csökkentését, illetve melyek voltak azok a problémák, amelyek fenntartották, illetve akár növelték is azt. Latin-Amerika nem megfelelően fektetett be humán erőforrásokba, a régió országait nagyban jellemzi az egyenlőtlenség, illetve a gazdasági fejlődésre

kedvezőtlen intézmények – ezen problémák összessége szolgál egyik magyarázatként a könyvben vizsgált fejlődésbeli eltérésre.

Domínguez esszéje, csakúgy, mint a tanulmánykötet többi írása, a közvetlen, Latin-Amerikát és Egyesült Államokat érintő témák hasznossága mellett, több fontos tendenciára is rávilágít. Elsősorban arra, hogy (akár egy történelmi akár gazdasági) probléma megvitatásához egyre fontosabb a határokon átívelő tanulmányozás, az összehasonlító elemzés. Egy-egy kutatási téma nemzetközi kontextusba való helyezése újfajta eredményeket hozhat, illetve más megvilágításba helyezhet eddigi ismereteket. Egy olyan megközelítés, amely figyelembe veszi például az egymással szomszédos országok kapcsolódási pontjait, ugyanazon események más-más megítélését, újfajta rálátáshoz és tudáshoz vezethet, nemcsak „párhuzamos történetekhez,” hanem összefonódó, kapcsolódó történelemhez. Ez nemcsak egy-egy ország vonatkozásában lehet fontos, de régiók számára is, azt vizsgálva, hogy mik azok a közös tulajdonságok, történelmi kapcsolódási pontok, amelyek egy régiót megkülönböztetnek más területektől, speciális identitást adva neki. Egy ilyen fajta megközelítés, például több ország történészeinek együttműködése során egy közös projektben, hasznos lehet akár Magyarország, akár a közép-kelet-európai régió számára is. Ahogyan azt Krauze is megfogalmazta, a közös pontokat és együttműködést hangsúlyozó, a jobb megértést célzó megközelítések és intézkedések hozzájárulhatnak a szomszédos országok közötti problémák megoldásához is.

Egy másik fontos pont, amelyre a tanulmánykötet rávilágít, az a diskurzus, a vita központi szerepe egy-egy probléma megoldásában, a különböző nézőpontok és megközelítések ütköztetése révén. Ebben a vitában a történészeknek is érdemi szerepe lehet, ahogyan arra Donghi is rávilágított, az által, hogy bemutatják, hogy az adott problémának milyen gyökerei és okai vannak, rávilágítanak a korábbi meddő intézkedésekre, így elősegítve a sikeres megoldást (erre nagyon érdekes példát nyújt például Fukuyama az oktatás szerepét vizsgálva a társadalmi egyenlőtlenség leküzdésben (288–292)). A fenti tanulmányok, illetve a könyv további részei alapján, ajánlanám ezt a könyvet azok számára, akik érdeklődnek a nyugati félteke történelme és gazdasági fejlődése iránt, illetve mindazoknak, akik betekintést szeretnének kapni az Egyesült Államok és latin-amerikai szomszédjainak sokrétű kapcsolatrendszerébe.

Francis Fukuyama, szerk. *Falling Behind: Explaining the Development Gap Between Latin America and the United States* (Lemaradva: Magyarázatok a Latin-Amerika és Egyesült Államok közötti fejlődésbeli szakadékra vonatkozóan). Oxford: OUP, 2008. 312.

Venkovits Balázs